

12. BÖLÜM

İRŞÂDÎ VE AĞLAR BABA'NIN ESERLERİ BAĞLAMINDA 19. ve 20. YÜZYILLARDA BAYBURT'TA DİN ANLAYIŞI

Mehmet SEVER¹

GİRİŞ

İslam düşünce tarihinde din anlayışları birçok etkenin tesiri ile farklılıklar göstermektedir. Tarihi, coğrafi, kültürel faktörlerin yanı sıra alınan eğitim ve bu eğitimin ağırlık merkezini oluşturan, fikhî, felsefî, kelâmî ve tasavvufî eğilimler bu farklılaşmanın rengini belirlemişlerdir. Bundan dolayı aynı coğrafyayı paylaşan müellifler ve onların eserlerinden hareketle dini düşünceye yön verenlerin bir konuya farklı yaklaşımları ve bu farklılaşmayı itikâdî bir hüviyete çevirmesi mümkündür. Bu sebepten aynı çağı, bir mutasavvıf ya da bir kelimcinin gözünden farklı okuyabiliriz.

Bu çalışma, Osmanlı Devleti'nin birçok askeri ve iktisadi sıkıntıları yaşadığı bir çağda savaş ve göçleri yaşamış ve bir imparatorluğun yıkılmasına şahitlik etmiş bir ailenin iki sufi şairinin dilinden dönemin din anlayışını, iman esasları bağlamında açıklamayı hedeflemektedir.

1. İRŞÂDÎ VE AĞLAR BABA'NIN HAYATI VE ESERLERİ:

İrşâdî Baba, Bayburt'un en önemli tasavvuf meşâyihından biridir. Nakşibendi-Hâlîdî bir silsileye mensup olan İrşâdî Baba, 1790/1806² senesinde Bayburt'un Zargıdı köyünde doğmuştur. Asıl adı Salih olan İrşâdî

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Bayburt Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Kalam ve İslam Mezhepleri Tarihi Anabilim Dalı, Bayburt, Türkiye /e-posta: msever@bayburt.edu.tr / ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6385-6576>.

² İrşâdî Baba'nın doğum tarihi pek net değildir. Müellif hakkında yapılan çalışmalarda farklılıklar dikkat çekmektedir. Bk İrşâdî- Ağlar Baba, Kıyas-ı Enbiya, ed. Nasrullah Hacımüftüoğlu (Bayburt: Bayburt Üniversitesi Bayburt Tarihi ve Bayburt Üniversitesi Bayburt Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi, 2017), 5; Ağlar Baba, Tasavvuf (b.y.: Aktif Yayınları, 2016), 17; Ağlar İrşâdî Baba, Yusuf ile Zeliha, çev. Necdet Tozlu (Bayburt: Bayburt Üniversitesi Yayınları, 2014), 71.

noktasından hareketle tasvir edilmiştir. Hz. Peygamber'in özellikleri ayrıca irfâni bilgiyi yansıtacak tarzda açıklanmıştır.

Ahiret hayatı ecel, kabir hayatı, sırat, cennet ve cehennem hayatı gibi ahiret konuları kaynaklarına atıfla izah edilmiştir. Özellikle kader ve kaza inancı Ehl-i Sünnet çizgisinde Hanefî-Maturîdî geleneğe bağlı kalarak anlatılmıştır. Kullanın irade-i cüziyyesi, sebeplerin yaratılması, rızık gibi her zaman toplumun gündemi meşgul eden zor kelam konuları örnekler ile anlatılmıştır. Dikkat çeken husus, Hanefî-Maturîdî geleneğin ekseninde, kaderin kulun iradesini bağlayıcı bir yönünün olmadığı vurgulanmasıdır.

Bu bağlamda iman tanımını aynı gelenek içinde dile getirilmiş, imanın “kalp ile tasdik, dil ile ikrar” olduğu ifade edilmiştir. İmanın artıp veya eksilmeyeceği dile getirilmiş, amellerin imandan bir cüz olmadığı sadece imanın kemaline işret ettiği Hanefî anlayış ekseninde izah edilmiştir.

İrşâdî-Ağlar Baba'nın eserleri, toplumun inanç dünyasını yansıtmaları ve şiir formatı ile bir sonraki nesile kolayca taşınabilmesi yönleri ile dikkat çekmektedir. Bu bağlamda, dini anlayışın toplum nezdinde nasıl anlaşıldığını şeriat, tarikat, hakikat ve marifet yöntemi ile ortaya koyan, Anadolu irfanının en güzel eserlerinden biridir.

KAYNAKÇA

- Abdûlbâkî, Fuâd. *el-Mu'cemu'l-müfreh li elfâzi'l-Kurâni'l-Kerîm*. Kahire: Darü'l-Kütübü'l-Mısriyye, ts.
- Ağlar Baba. *Ebyât*. b.y: Aktif Yayınları, 2016.
- Ağlar Baba. *Tasavvuf*. b.y: Aktif Yayınları, 2016.
- Ağlar İrşâdî Baba. *Yusuf ile Zeliha*. çev. Necdet Tozlu. Bayburt: Bayburt Üniversitesi Yayınları, 2014.
- Atalan, Mehmet. *Muhammed b. el-Hanefiyye ve Anadolu'daki Tezahürleri*. Ankara: İlahiyat Yayınları, 2007.
- Bauer, Thomas. *Müphemlik Kültürü ve İslam*. çev. Tanıl Bora. İletişim Yayınları, 3. Basım, 2020.
- Bulaç, Ali. *İslam Düşüncesinde Din- Felsefe Vahiy- Akıl İlişkisi*. İstanbul: İz Yayınları, 2003.
- Ekinci, Mustafa. *Anadolu Aleviliği'nin Tarihsel Arka Planı*. İstanbul: Beyan Yayınları, 2010.
- Erkan, Ümit. 16. Yüzyılda Osmanlı'da Kızılbaş Ayaklanmaları. Ankara: Araştırma Yayınları, 2016. <https://www.kitapyurdu.com/kitap/16-yuzyilda-osmanlida-kizilbas-ayaklanmalari/406410.html>
- Güleç, Hamdi. “Dede Korkut Hikâyelerinde ‘Bayburt’ ve Toplum Yapısı”. *Düşünce Hayatımızda ve Kültürümüzde Dede Korkut Uluslararası Sempozyumu Tebliğler*, 21-22 Mayıs 2015, 149-156.
- İrşâdî- Ağlar Baba. *Kısas-ı Enbiya*. ed. Nasrullah Hacımuftuoğlu. Bayburt: Bayburt Üniversitesi Bayburt Tarihi ve Bayburt Üniversitesi Bayburt Kültürü Uygulama ve Araştırma Merkezi, 2017.

- Tozlu, Necdet . *Ağlar Baba Divanı İncelem-Metin*. Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart, Yayınlanmamış Doktora, 2002.
- Okur, Mehmet - Göktaş, Serdar. “Birinci Dünya Savaşı’nda Bayburt’un İşgali ve Göç”. *Karadeniz İncelemeleri Dergisi [Uluslararası Karadeniz İncelemeleri Dergisi] = Journal of Black Sea Studies* XI/21 (2016), 173-184.
- Özdemir Gazi “Bayburt Şehri Kültürel Turizm Alanlarından Osmanlı Dönemi Ferruhşad Bey Tesisi”. *Uluslararası Turizm Sempozyumu*. 268-277. Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi, 2017.
- _____ “Bayburt Kalesi ve XVIII. Yüzyıldaki İnsan Kaynakları Yönetimi”. *İşgalden Kurtuluşunun 100. Yılında Bayburt*. 39-82. Bayburt: Bayburt Üniversitesi Yayınları, 2019.
- _____ “Bayburt Ulu Camii (Cami-i Kebir)’nin 18. Yüzyılda İnsan Kaynakları Yönetimi”. *Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Alanında Araştırma Makaleleri-1*. 679-702. Ankara: Gece Kitaplığı Yayınları, 2019.
- _____ “Zirveye Doğru”. *Osmanlı Tarihi I (1299-1774)*. ed. Selim Hilmi Özkan. 1 / 92-131. İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık, 2019.
- _____ “Bir Tescil İki Şahsiyet (Bey Böyrek ve Abdulvehhab Gazi)”. *Dünya Kültür Mirası Dede Korkut Uluslararası Sempozyumu (25-27 Nisan 2019 / Bayburt)* Bildiri Kitabı. 329-346. Bayburt: Bayburt Üniversitesi Yayınları, 2019.
- Özger, Yunus. *XIX. Yüzyılda Bayburt (1830 – 1900)*. Erzurum: Atatürk, Doktora, 2007.
- Propp, Vladimir. *Folklor / Teori ve Tarih*. çev. Necdet Hasgöl - Tolga Tanyel. İstanbul: Avesta, 1998.
- Sümer, Faruk. *Safevi Devletinin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 3. Basım, 2018.
- Teftâzânî, Sadeddin Mesud b. Ömer. *Şerhu’l-Akâid*,. İstanbul: Eser Kitabevi, 1966.
- Topaloğlu, Bekir. “Âhiret”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 1/543-548. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 1988.
- Uca, Alaattin - Ülker, Aytunç. “Bayburt’ta Şeyh Eşref İsyanı = Uprising of Sheikh Ashraf in Bayburt”. *Gazi Akademik Bakış* X/19 (2016), 79-105.